

HARGITAI EVELIN GABRIELLA

A portugál nyelv oktatása Magyarországon¹

Portuguese Language Teaching in Hungary

In Hungary, a very small community speaks Portuguese as a mother tongue or as a foreign language; hence, Portuguese is well valorised in the labour market. This language is taught in higher education (Eötvös Loránd University offers BA and MA courses and some other universities have Portuguese as an optional subject) and it is also available in some secondary schools. It is, furthermore, taught in language schools, and there are some other informal possibilities. The social networks of the Hungarian Lusophone (Portuguese speaking) community are strong and the non-institutional forms of language learning are increasingly in demand. Hungary, since 2016, has been a member as an observer state in the community of Portuguese speaking countries (CPLP), which will promote its economic and cultural cooperation with the member states.

Bevezetés: világnyelv vs. kis nyelv

A portugált mint világnyelvet hazánkban „kis” nyelvként tartják számon, mivel viszonylag kevesen beszélik, kevés iskolában oktatják, csekély számú munkahelyen várják el a használatát. A *profession.hu* állásportál e tanulmány készítése idején összesen 7 896 hirdetést tartalmazott, ebből mindössze 14 esetben volt követelmény a portugál nyelv ismerete. Összehasonlításként: spanyoltudást 59, olaszt 67 állásnál vártak el.

A világ nyolcadik legnagyobb beszélőközösségét adó, 200 millió,² de egyes becslések szerint hamarosan 300 millió (Pim et al. 2008) nyelvnek hazánkban néhány ezer aktív (anyanyelvi és idegen nyelvi) beszélője lehet. A 2011. évi népszámlás *21. Milyen nyelven beszél? Milyen nyelven képes másokat megérteni és magát megértetni?* kérdésére 3 116 személy válaszolta a portugál nyelvet. A kérdőív nemzetiségre, nyelvi kötődésre vonatkozó, nem kötelező kérdései közül a *36. Mi az Ön anyanyelve?* 211, a *37. Családi, baráti közösségben milyen nyelvet használ általában?* kérdésre 254 személy jelölte meg a portugált.³ E két utóbbi adat nyilván nem a legpontosabb képet mutatja, de annyi biztos, hogy meglehetősen kevés luzofón személy él hazánkban. Országunkban a portugál nyelvű államok közül Portugália, Brazília és Angola tart fenn külképviseletet: a nagykövetségek közlése szerint ezeknek az államoknak néhány száz polgára él Magyarországon rövidebb vagy hosszabb idejeig. Összehasonlításként:

¹ A dolgozat a Nemzeti Tehetség Program Nemzet Fiatal Tehetségeiért Ösztöndíj (NTP-NFTÖ-16) támogatásával készült.

² <http://www.ethnologue.com/language/por>

³ A KSH közlése szerint.

a 2011-es census adatai szerint hazánkban 28 648 fő beszél olaszul, jelentős részük (23 297 személy) nem anyanyelvként. A spanyol esetében ez a szám 18 885, a csoport 14 882 tagja idegen nyelvként tanulta meg az Ibériai-félsziget másik államnyelvét.⁴

Annak, hogy hazánkban a portugál „kis” nyelvnek számít, Portugália (sőt más kontinensek országai) és Magyarország földrajzi távolsága, a kereskedelmi-kulturális kapcsolatok relatív esetlegessége is oka. A portugál ritka voltának azonban számos előnye is van. A leginkább Budapesten tömörülő luzofón közösség tagjai a szoros kapcsolatoknak köszönhetően kölcsönösen segítik egymást, a beszélőknek pedig presztízst kölcsönöz a hazánkban ritka, egzotikusnak számító nyelv ismerete.

Ez a dolgozat a legújabb kori portugál nyelvi expanziós politika idején, a nyelv várható hazai terjedését figyelembe véve foglalja össze a magyarországi portugálizálás eddigi útját. A kritikai elemzés a nyelvoktatás jövőbeni kihívásait is sorra veszi. Az írás aktualitását adja, hogy a Portugál Nyelvű Országok Közösségének (CPLP) 2016. október 31. és november 1. között megrendezett csúcstalálkozóján Magyarországot a szervezet társmegfigyelő tagjának választották.⁵ E szimbolikus esemény gyakorlati hatásai még nem érezhetőek, de remélhetőleg élénkítően hatnak majd a gazdasági kapcsolatokra, így a munkaerőpiacra és a kulturális együttműködésre is. Mindezek pedig bizonyára további motivációt szolgáltatnak a portugál nyelv tanulásához is.

A portugál nyelvi expanziós politika

A portugál négy kontinens nyolc országának⁶ hivatalos nyelve, és más területeken⁷ is használják anyanyelvként. Emellett a déli féltéke legtöbb beszélővel rendelkező nyelve, az internet ötödik leggyakrabban használt kódja, számos nemzetközi szervezetnek pedig hivatalos vagy munkanyelve. Olyan globális kód (diaszisztéma), amelynek optimista becslések szerint 2025 tájára már 300 millió beszélője⁸ lesz. Természetesen ez az adat nehezen értékelhető, és az is kérdéses, hogy a becslést végzők kit tekintettek beszélőnek. Többértelmű lehet az anyanyelvi beszélő fogalma is. Azonban nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy a portugál nyelvpolitika képviselői a portugál terjesztésének elsődleges érveként a nyelv „nagyágát” jelölik meg. (Például a nyelv napjára készült hivatalos anyag a portugált az óceánhoz hasonlítja.)⁹

A portugál világméretű terjesztése többek között a luzofón országokat tömörítő CPLP szervezet [*Comunidade dos Países de Língua Portuguesa*] küldetése. Az ala-

⁴ 2011-es Népszámlálás, 1.1.4.2. pont: *A népesség nyelvismeret és nemek szerint*
http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_teruleti_00

⁵ <http://www.kormany.hu/hu/kulgaszdasagi-es-kulugyminiszterium/hirek/a-deli-nyitas-nemzetkozi-elismerese-magyarorszagot-a-cplp-tarsmegfigyelo-tagjava-valasztottak>

⁶ Portugália, Brazília, Angola, Mozambik, Bissau Guinea, São Tomé és Príncipe, Zöld-foki Köztársaság, Kelet-Timor

⁷ Goa, Makaó, Malaca, Diu stb., valamint a sok portugál bevándorlót befogadó Franciaország, Luxemburg stb.

⁸ <https://www.publico.pt/culturaipilon/noticia/nos-proximos-dez-anos-seremos-300-milhoes-a-falar-portugues-1610625>

⁹ Lásd http://www.instituto-camoes.pt/images/pdfs/diptico_dpl6.pdf vö. <http://aulp.org/node/113883>

pító okirat 4. cikke, valamint a Brazília városban 2010-ben elfogadott akcióterv¹⁰ ki-mondja: a luzofóniát mint a portugál nyelv használatát és a portugál nyelvű kultúrákat népszerűsíteni kell az oktatás, a kultúra, a tudomány, valamint a nemzetközi szervezetek kommunikációja terén is. A portugál nyelv terjeszkedésének másik fő bástyája a Camões Intézet [*Camões, Instituto da Cooperação e da Língua, I. P.*¹¹], amely hasonló területeken működik, és számos országban van jelen nyelvi, kulturális központjaival.

A portugál nyelv terjesztésének két iránya van. A portugált idegen nyelvként használó területeken főként a Camões Intézet munkálkodik, hogy a nyelvet tanfolyamokon, kulturális programokon keresztül ismertesse meg; jelenleg 84 országban van jelen. Ezt a törekvést érthető gazdasági érdekek is motiválják, amelyeket például a portugál külkereskedelmi ügynökség (AICEP) is támogat. A második irányvonal már problematikusabb: ennek célja a luzofón „birodalom” fenntartása 21. századi eszközökkel, elsősorban a kulturális-diplomáciai kapcsolatok szorosabbra fűzése, valamint a nyelvváltozatok összetartása által (vö. García 2010: 398–408). A *luzofónia* ennek értelmében jóval több egyszerű gyűjtőfogalomnál, amelybe a portugál nyelvű nyelvhasználók, népcsoportok, országok, területek tartoznak. Szimbolikus tartalmát, vagyis a portugál mint volt gyarmati nyelv kontrollját fenntartó politikát számos bíráló érli. Bár a hivatalos luzofón nyelvpolitika a nyelvi és kulturális diverzitás fenntartását tűzi ki célul, a gyakorlatban a portugál mint globális (és globalizáló) presztízisnyelv kisebb nyelveket bekebelező (Skutnabb-Kangas 1997), Calvet terminusával glottofág¹² (Calvet 1974) hatása aligha hagyható figyelmen kívül.

Különösen az oktatás „szilárdítja meg bizonyos nyelvek és kultúrák relatív fontosságának tudatát” (Skutnabb-Kangas 1997: 6), így a portugálét is. Feltételezhető, hogy a külföldi nyelvoktatásra is hatással van a luzofón nyelv- és oktatáspolitikai, amely a portugál feljebbvalóságát sugalmazza, és a kisebbségi nyelveket, a nem sztenderd nyelvváltozatokat ignorálja, ezzel pedig a nyelvcserehez vezető útra löki. Ezt az állítást egy jövőbeni, diskurzuselemzésen alapuló kutatás hivatott megvizsgálni, de annyi bizonyos, hogy a portugál számos nyelvtanulást népszerűsítő szövegben vagy tan-könyvben a jövő nyelveként,¹³ százmilliók nyelveként jelenik meg.

A portugál nyelv használata, oktatása Magyarországon

Motivációk

Kosztolányi Dezső, a portugálul tanuló magyarok talán egyik pionírja, a *Portugálul olvasok* című novellájában a fentiekhez hasonló okból találja hasznosnak a portugál nyelv ismeretét, de ezt szembeállítja egy számára fontosabb egyéni fejlődési céllal:

¹⁰ <http://www.cplp.org/id-4180.aspx>

¹¹ I. P. ≈ Kft. (Instituição Pública)

¹² A *glottofágia* görög eredetű elemekből alkotott összetétel: ’nyelv+faló’. A terminus azt fejezi ki, hogy sok nagy nyelv gazdasági, politikai presztízse nyelvcsereére készíti a kisebb befolyással bíró közösségeket.

¹³ http://www.conferencialp.org/files/languages_for_future.pdf

„Így telt el a nyaram. Most pedig itthon vagyok és eldicsekszem, hogy tudok portugálul, ami a mai viszonyok között, mikor olyan lázasan keresik a portugálul tudókat, és oly fényes lehetőségek nyílnak előttünk, nem megvetendő dolog. Mindenesetre csodálatos nyelv. Omlósabb, mint az olasz, gyengédebb, mint a spanyol. Egészen porhanyó latin. Kötve hiszem, hogy életemben valamikor is használhatom, vagy olvasok még egy portugál könyvet. De ez nem is fontos. Én nem bántam meg a nyári akadályversenyt. Azokon csodálkozom, kik egy nyelvet gyakorlati céllal tanulnak s nem önmagáért. Tudni már unalmas. Csak tanulni érdekes.”

A portugál nyelv egzotikuma (amely a ritkaságon túl valószínűleg a többi újlatin álmennyelvtől való jellegzetes fonológiai eltéréseit jelenti) máig sok nyelvtanuló számára ösztönző erő. Az újlatin nyelvek oktatásáról szóló átfogó kutatásomhoz készített felmérés eredményei szerint a megkérdezettek (n = 32) 74%-át motiválta a nyelvtanulásban a portugál nyelv „különleges” hangzása. Ami a további tényezőket illeti, 50% jelölte meg azt, hogy vannak portugál ajkú barátai, 40%-ot a nyelvterület is vonz (jövőbeni lakó- vagy munkahelyként). További meghatározó tényezők a jó hangulat a portugál kurzuson vagy a luzofón közösségben, a *capoeira*¹⁴ mint a brazil kultúra és a portugál nyelv egyik fontos közvetítője, valamint a válaszsadók 15–20%-a esetében a nyelvvizsgaszerzés lehetősége (kézirat, folyamatban lévő kutatás).

Intézményes keretek

Ami a portugál nyelv intézményes oktatását illeti, ez hazánkban elsőként felsőoktatási keretek között, az Eötvös Loránd Tudományegyetemen és a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemen valósult meg, 1977-ben.¹⁵ Azóta is az egyetemi képzés és a köré szerveződő kulturális élet a portugál nyelv terjesztésének, a luzofón közösség tagjai közötti kapcsolatteremtésnek a legfőbb formája. Az ELTE portugál és brazil lektorai és a sokszor önkéntesként mellettük dolgozó egyetemisták, tanárok különösen sokat tesznek a luzofónia terjesztéséért. Számos egyetemi és azon kívüli programot szerveznek (például résztvétel az Európai Nyelvi Kocktélbaron, filmnapokat, kiállításokat, koncerteket).

Jelenleg az ELTE képzései adnak BA-, MA- és minor szakos, valamint tanári mesterszakos diplomát, és az ELTE Portugál Tanszékén működik a Camões Intézet Budapesti Nyelvi Központja, amely könyvtár, vizsgahely, kulturális programok színtere. A Szegedi Tudományegyetemen minor szakos tanulmányokat lehet folytatni, a Budapesti Corvinus Egyetem, valamint a Budapesti Gazdasági Egyetem szaknyelvi képzést és gazdasági nyelvvizsgára felkészítést kínál. Szabadon választható portugál nyelvi és kulturális kurzusokat hirdet emellett a Károli Gáspár Református Egyetem és a Pécsi Tudományegyetem. Ezeket a nyitott tanfolyamokat a Camões Intézet ösztöndíja támogatja, azaz az egyetemek számára nem járnak bér- és egyéb költségekkel. A Camões Intézet által összegyűjtött adatok szerint a 2015–2016-os tanév tavaszi félévében a fent felsorolt intézményekben összesen körülbelül 100 diák tanult. Ebben az értékben nem szerepel az ELTE, annak sajátos helyzete miatt (lásd lentebb).

¹⁴ afro-brazil, táncba rejtett harcművészet

¹⁵ <http://www.zetapress.hu/sorozatok/szarvas-interjuk/34576>

Ami a közoktatást illeti, a portugált heti néhány órában, fakultáció formájában tanulhatja három budapesti gimnázium, illetve kevésbé stabil rendszerben néhány vidéki iskola diáksága. A Károlyi Mihály Gimnázium a 2015–2016-os tanév tavaszi félévében 28, a Tamási Áron Gimnázium 32 diáknak oktatott portugált. A Leöwey Klára Gimnázium 2016 májusában írt alá együttműködési megállapodást a Camões Intézettel, hasonlóan a pécsi Kodály Zoltán Gimnáziumhoz. A fentiekén kívül több budapesti nyelviskola is oktat portugál nyelvet, míg vidéken az egyetemi városok kivételével magántanárt is nehéz találni.

Érettségi, nyelvvizsga

Hazánkban portugál nyelvből ún. *CAPLE* (Centro de Avaliação de Português Língua Estrangeira) nemzetközi egynyelvű akkreditált nyelvvizsgát lehet megszerezni, valamint két szinten lehet érettségi vizsgát tenni. (2011 és 2014 között az emelt szintű érettségi szünetelt.) Egyelőre a 2015-ös adatok¹⁶ állnak rendelkezésre: ezek szerint emelt szinten 30, középszinten 10 vizsgázó tett érettségit a tavaszi időszakban. A portugál szakos felvételi esetében visszatérő probléma, hogy ha az alapszakra való bejutáshoz emelt szintű érettségi szükséges, ezt a követelményt nagyon kevesen tudják teljesíteni, mivel hazánkban alig néhány intézményben van mód portugál nyelvet tanulni. Így számos diáknak (különösen a vidéki tanulóknak) nem nyílik lehetősége a portugál szakon való tanulásra. A részben érthető, részben diszkriminatív szabály miatt az ELTE 2016 szeptemberében induló BA-képzésére például tíz, ebből első helyen két diák jelentkezett.¹⁷ 2015-ben a 29 jelentkezőből egyetlen diák sem nyert felvételt alapszakon, és csak egy jelölt került be az MA-képzésbe.¹⁸ Ezzel szemben 2014-ben, amikor az emelt szintű érettségi még nem volt követelmény, 136 diák jelölte meg a portugál szakot, és 22 főt vettek fel BA-szakra. MA-képzésre ekkor is csak csak négy fő jelentkezett, és kettőt vettek fel. Mivel jellemző, hogy a diákok a portugál szakot a BA-diploma megszerzése után elhagyják, felmerül, vajon milyen tudásszinten állnak ekkor, és milyen munkakörökben hasznosíthatják az ismereteiket. Időszerű volna egy pályakövetéses kutatás ebben a kérdésben. A mesterszakos (különösen tanári MA) diplomát szerzők csekély száma miatt pedig a tanárutánpótlás is veszélybe kerülhet.

Nyelvi sokféleség a tanórán

A portugál nyelv oktatásában két dialektus(csoport) jelenik meg: az európai (PE) és a brazil (PB) változat. A középiskolákban és az egyetemeken a tankönyvi hagyományok miatt is az európai portugál használatos, de a portugál szakon lehetőség van brazil specializációra. Az internetes nyelvi „világpiac” ezzel szemben érthető módon a brazilt kínálja gyakrabban. A két nyelvváltozat szembeűnő különbsége a fonológiai rendszerben rejlik. (Hozzá kell tenni, hogy a brazíliai portugálnak számos dialektusa és szociolektusa van, és a brazil sztenderd nyelvváltozat kijelölése sem egyszerű feladat.)

¹⁶ https://www.ketszintu.hu/publicstat.php?stat=_2015_1&reszletes=1&eta_id=92&etj_szint=E

¹⁷ 2017 szeptemberétől ezt a követelményt eltörölték.

¹⁸ Az adatok a felvi.hu statisztikáiból származnak.

A magánhangzók¹⁹ készlete megegyezik,²⁰ azonban a portugál egyik jellegzetessége, a hangsúlytalan helyzetben előálló radikális magánhangzó-redukció máshogyan jelenik meg a két változatban. A PE esetében az *e* és *o* grafémával jelölt fonémákból redukálódás hatására [ɐ] és [u] lesz. Például: *fonte* [fõtɐ] 'forrás', *porto* [põrtu] 'kikötő'. A PB-ben az *e*-vel jelölt magánhangzó [i]-ként realizálódik, és az előtte levő *t* vagy *d* hangot még palatalizálja is: *parte* [parʃi] 'rész', *bonde* [bõdʒi] 'villamos' (Teyssier 1986: 43). A brazil hangsúlytalan *o* egyes dialektusokban szó végén redukálódik: *porto* [põrtu] 'kikötő' (Teyssier 1986: 26), míg másokban nem: [põrto]. Ez a jelenség megosztja a nyelvtanulókat, teret adva negatív vagy pozitív nyelvideológiák képződésének. Az oktatónak ügyelnie kell arra, hogy a diákok az egyik változathoz mint általuk prototipikusnak vélt portugálból kiindulva ne jussanak negatív következtetésekre (csúnya, buta stb.) a másik változattal kapcsolatban.

A mássalhangzók terén már szó esett kettőről: a brazilban van [ʃ] és [dʒ], ami a magyar diákoknak nem okoz nehézséget. A PE-ben a szibilánsok megkülönböztetése okoz gondot: különböző helyzetekben kell [s], [ʃ], [z], [ʒ] hangokat ejteni, ami különösen az előzetes spanyoltudással rendelkezőktől kíván nagyobb figyelmet. A PB itt szocio- vagy dialektusonként mutat eltérést, de a tankönyvekben szereplő, sztenderdnek tekinthető változatban az *s* grafémával átírt hangot csak intervokális helyzetben és zöngés mássalhangzó előtt ejtik [z]-nek. (Összefoglalásul lásd az 1. táblázatot.)

Graféma	Példa	PE	PB	Jelentés
ss	<i>assar</i>	s	s	sütni (húst)
s	<i>ser</i>	s	s	lenni
c (+magas mgh)	<i>céu</i>	s	s	égbolt
ch	<i>acho</i>	ʃ	ʃ	gondolom, vélem
s (+zöngétlen msh)	<i>está</i>	ʃ	s	van
g	<i>gente</i>	ʒ	ʒ	emberek
j	<i>já</i>	ʒ	ʒ	már
s (+zöngés msh)	<i>mesmo</i>	ʒ	általában s	ugyanaz
s (két mgh között)	<i>casa</i>	z	z	ház
z	<i>zero</i>	z	z	nulla

1. táblázat. Grafémák és hangértékük a PE és PB tükrében

Morfoszintaktikai különbségek is szép számban vannak a két változat között. Például a hangsúlytalan visszaható és (tárgy- vagy részes esetű) személyes névmások a PB-ban jellemzőbben fordulnak elő proklitikus pozícióban. Például: PE *Ele conhece-me.* vs. PB *Ele me conhece.* 'Ő ismer engem.' A brazil egyébként használja a hangsúlyos személyes névmást is tárgyi szerepben, például: PE *O Pedro conhece-o.* vs. PB *Pedro conhece ele.* 'Péter ismeri őt', PB tkp. 'Péter ismeri ő'. A névelőket a PB sokszor elhagyja például a birtokos névmás előtt is. Például: PE *a minha casa* vs. PB *minha casa* 'az én házam' (Teyssier 1986). Az igevonatok különbségei nehezebben meg-

¹⁹ A legfőbb jelenségekre szorítkozom, a nyelvtanulói nehézségekre koncentrálva.

²⁰ PE-ben hangsúlyos pozícióban is fonémaértékű lehet a zárt [a], de erre kevés példa van.

szokhatók a nyelvtanuló számára, hiszen esetleges, mely vonzat egyezik meg a két változatban, és melyik nem.

A lexikai különbségeket a szókincs változékonysága miatt a nyelvkönyvek nehezen gyűjtik csokorba. Ezek ismerete a nyelvtanuló egyéni haladása szerint bővül. (Néhány példát közöl a 2. táblázat.)

PE	PB	Jelentés
autocarro	ônibus	autóbusz
elétrico	bonde	villamos
hospedeira	aeromoça	légikísérő (nő)
fato	terno	öltöny
ananás	abacaxi	ananász

2. táblázat. Lexikai eltérések a PE és PB között

Az internetes nyelvtanulás elterjedésével várható, hogy a portugálul tanuló diákok egyre gyakoribb kontaktusba kerüljenek a brazil változattal. Országunkban a brazil diaszpóra közel tízszer népesebb, mint a portugál, és gyakran a multinacionális vállalatok is brazil partnerekkel való kapcsolattartásukhoz keresnek munkaerőt. Hazánkban nem lehet a braziliai portugált használó, hivatalos, ún. CELPE-Bras nyelvvizsgára jelentkezni; a közelben Salzburgban van erre mód. A nyelvi érettségien és a CAPLE nyelvvizsgán is elfogadott a braziliai változat használata, azonban a feladatok az európai variánst alkalmazzák, így annak megértését nem árt gyakorolni. Brazíliában kiadott nyelvkönyvekhez is nehéz hozzáférni, azonban az internet érthető okokból jóval több brazil tananyagot kínál, mint portugált.

Nyelvváltozatokról szólva érdemes megemlíteni azt is, hogy 2016-tól van érvényben az új, közös luzofón helyesírási szabályzat, amelyről sokan úgy tartják, túlzottan a brazil mintát követi (lásd erről Reis 2009). A bevezetése körül számos polémia alakult ki. A külföldi nyelvtanulónak, legalábbis a latin műveltségű európai kultúrkörnek nem kedvez a legfontosabb szabály, tudniillik a „néma” (hangérték nélküli) *c* és *p* betűk kiesése, például *ótimo* vs. régi *óptimo* ’optimális’, *ação* vs. régi *acção* ’akció’. Így ugyanis az új alakokból egy-egy, a felismerést könnyítő betű hiányzik. Kellő mennyiségű élőnyelvi input hiányában a diák a hiperkorrekcióra is hajlamos lesz, így a valójában kiejtett hangzók betűértékét is törli a szavakból. Ez néhol csak brazil verziót eredményez (hiszen Brazíliában már régóta nem használatosak a *c-t* és *p-t* tartalmazó alakok, követve az ottani kiejtést), például *contato* (PB) vs. *contacto* (PE) ’kontaktus’. Más esetekben, amikor a portugál megőrizz egy fonológiai oppozíciót, és vele az írásmódot is, félreértés keletkezhet, például *pato* ’kacsa’ vs. *pacto* ’paktum’. Mivel a viták nem csitulnak, várható, hogy esetleg a már lecserélt tankönyv-, szótár- és egyéb állomány ismét módosításokat szenved, így növelve a bizonytalanságot a nyelvtanulók körében.

A tanórai nyelvi diverzitáshoz tartozik a tanulók előzetes nyelvtudása is. Figyelembe kell venni, hogy a portugál nyelvet a diákok jelentős része második, többedik idegen nyelvként tanulja (mivel kevés középiskolában oktatják, és a portugál szakra portugál nyelvtudás nélkül is felvételt lehetett, illetve újra lehet nyerni). A magyar-

országi portugáltanároknak ezért fokozottan kell ügyelniük a lehetséges pozitív és negatív transzferre más nyelvek viszonylatában. A fentebb említett kutatásban megkérdezettek mindegyike valamely másik nyelv(ek) után kezdett portugált tanulni, különösen a spanyolt, olaszt beszélők aránya magas. Érdemes volna hazai körben is több figyelmet szentelni az ún. *intercomprehension* módszerének, azaz a rokon nyelvek kölcsönös érthetőségén alapuló kutatási és oktatási módszernek (lásd például Doyé 2005).

Tankönyvek, egyéb taneszközök

A nyelvtanuló ma már számos tankönyv, segédkönyv közül választhat: elkészült az új, modern igényeket kielégítő portugál–magyar és magyar–portugál kézisztár, van útszótár, társalgási könyv, és a tankönyvbehozatal gyorsasága miatt az európai portugál változat tankönyvpiacán monopol helyzetű Lidel kiadó kínálata is elérhető. Ugyanakkor csak két rövid könyv áll rendelkezésre a nyelvvizsga típusfeladatainak gyakorlásához.

A kutatásban megkérdezett nyelvtanulók majdnem fele a *Como se diz em português?* (Csaba–Perjés–Sziij 2000) tankönyvből tanul(t). A könyv a megjelenése idején hiánypótló volt, és máig nélkülözhetetlen az önálló nyelvtanuláshoz, főként, ha a diáknak szüksége van az anyanyelvén szóló magyarázatokra. A leckék szövegeit gyakran éri az a kritika, hogy mesterkéltek, valamint a megtanult köznyelvi kifejezések, szófordulatok gyakorlására kevés feladat áll rendelkezésre; a szóbeli gyakorlatok jelentős része nem fejleszti a kreativitást, és nem köti le a digitális kor diákjait; további nehézség, hogy a könyvhöz nem készült hanganyag – a hozzá kapcsolódó nyelvtani gyakorlókönyv, a *Grão a grão* (Csaba–Fodor–Sziij 2006) viszont kimagasló színvonalú. A kutatás adatközlőinek kétharmada kiemelte a jobb magyar nyelvű portugálkönyv hiányát mint fő problémát. A nyelv magyarországi presztízsét is növelné egy elegánsabb, hatékonyabb tankönyv.

A második leggyakrabban használt tankönyv(sorozat) a *Português XXI* címet viseli (Tavares 2004). A három kötet (és a hozzájuk tartozó egy-egy munkafüzet) B1 szintig kíséri el a tanulót. A változatos feladatok, az életszerű helyzetekhez kötődő szövegműfajok, a Portugáliában készült fotók közel hozzák a célország kultúráját és hétköznapi valóságát. Valószínűleg nyelvpolitikai, szimbolikus okok is vezethették a szerzőt, amikor mindhárom kötet végére egy-egy, Braziliát és Angolát bemutató leckét helyezett el. A CD-melléklet élőnyelvet tükröző felvételei jól érthetőek, nem mesterkéltek, érdekes feladatokat tartalmaznak a diákok számára.

A portugáltanárnak is egyre inkább kell számolnia a MemRise, DouLingo és más nyelvtanulási applikációk használatával, sőt akár építenie is kell ezekre, valamint a virtuális nyelvi tandemek²¹ módszerére. Egyre több jó ragozási táblázat, teaurusz is fellelhető az interneten, ezekre a felmérésben megkérdezettek 17%-a támaszkodik is. További gyakorlási lehetőséget kínál, hogy hazánk számos nagyvárosában élnek portugál ajkú betelepülők vagy ösztöndíjas cserediákok. A nyelvi tandemek, társalgási klubok egyelőre spontán módon szerveződnek.

²¹ Nyelvi tandem: két eltérő anya- vagy domináns nyelvű egyén kölcsönösen oktatja egymást, egymás gyakorlópartnerei. Virtuális felület ehhez például az Italki honlap.

Összefoglalás

A portugál „kis nyelv” voltát hatékonyan ellensúlyozza az összetartó hazai luzofón közösség. Sok innovatív kezdeményezés születik az önkéntesek összefogásából, és a csoport legaktívabb tagjai hatékonyan használják ki a kapcsolati tőkéjüket. A portugál ajkú közösség programjai jó alkalmat teremtenek a nyelv gyakorlására is. (Külön kiemelendők a budapesti *meetup*-sorozat havonta megrendezett eseményei.) A felsőoktatás jelenlegi törvényi szabályozása, valamint a középiskolai portugáltanárok kis száma nem kedvez a portugál nyelv terjesztésének formális keretek között, azonban a modern technika egyre több nyelvtanulási segédanyaghoz, autentikus nyelvi anyaghoz juttatja az érdeklődőket. Az egyre szélesebb rétegeket bevonó kulturális programkínálat, valamint az internetes nyelvtanulás terjedése lehetővé teszi, hogy mind többen tanuljanak portugálul intézményes keretek nélkül. Ez átalakítja a nyelvtanítás módszertani igényeit is: előtérbe kerülhetnek az önálló tanuláshoz szükséges anyagok, az e-learning stb. Az autentikus anyagok oktatásban való felhasználása megnyitja az utat a portugál több (diatopikus, diasztritikus, diafazikus) nyelvváltozata felé, így a tanulók nem csak a tankönyvi, sokszor leegyszerűsített sztenderdet ismerik meg és használják, akár már közép- és felsőfokon is. A braziliai portugál (beszélőinek népesebb tábora okán) ezeken az új színtereken jóval több szerepet kap, mint az európai változat. A fentiek hazánkban is hozzájárulhatnak a portugál nyelv terjedéséhez, és egyben a megújulás lehetőségét kínálják az intézményes oktatás számára is (hiszen már nem a tanár és a tankönyv az információ kizárólagos forrásai). Magyarország CPLP-megfigyelői státusza pedig remélhetőleg anyagi és szimbolikus támogatást is eredményez majd a hazai portugálok tanítására.

IRODALOM

- Calvet, L.-J. (1974): *Linguistique et colonialisme, petit traité de glottofagie*. Paris: Pagot.
- Csaba Márta – Perjés Magdolna – Szijj Ildikó (2000): *Como se diz em português? Portugál tankönyv kezdőknek és haladóknak*. Budapest: Typotex.
- Csaba Márta – Fodor Antónia – Szijj Ildikó (2006): *Grão a grão...: Exercícios de gramática portuguesa. Portugál nyelvtani feladatgyűjtemény*. Budapest: Typotex.
- Doyé, P. (2005): *Intercomprehension. Guide for the development of language education policies in Europe: from linguistic diversity to plurilingual education. Reference study*. Strasbourg: Council of Europe.
- García, O. (2010): Language spread and its study in the twenty-first century. In: Kaplan, R. B. (ed.): *The Oxford handbook of applied linguistics*. 2nd ed. New York (N.Y.): Oxford University Press, 398–411.
- Kosztolányi Dezső (1999): *Nyelv és lélek*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Pim, J. E. et al. (2008): Lusofonia: ponto de saída ou linha de chegada? Uma aproximação desde a mídia digital. In: Martins, M. L. – Pinto, M. (ed.): *Comunicação e cidadania. Actas do 5º Congresso da Associação Portuguesa de Ciências da Comunicação*. Braga: Centro de Estudos de Comunicação e Sociedade (Universidade do Minho).
- Reis, C. (2009): Acordo ortográfico: para além de Portugal, In: Moreira, M. E. (ed.): *Novo acordo ortográfico da língua portuguesa: questões para além da escrita*. Porto Alegre: EDIPUCRS, 73–85.
- Skutnabb-Kangas, T. (1997): *Nyelv, oktatás és a kisebbségek*. Budapest: Teleki László Alapítvány.
- Tavares, A. (2004) *Português XXI. Livro do Aluno/Caderno de exercícios I–III*. Lisboa: Lidel.
- Teysier, P. (1986): *Manual da língua portuguesa*. Coimbra: Coimbra Editora.